

Opetus- ja kulttuuriministeriö
kirjaamo@minedu.fi

Hallituksen esitys laiksi tutkimustietovarannosta VN/17543/2021

Opetus- ja kulttuuriministeriö on pyytänyt oikeusministeriöltä lausuntoa otsikkoa koskevassa asiassa. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki tutkimustietovarannosta. Esityksellä säädettäisiin opetus- ja kulttuuriministeriön tehtäväksi ylläpitää valtakunnallista tutkimustietovarantoa, johon tallennettaisiin Suomessa tehtävään tutkimukseen liittyviä tietoja. Esityksen tavoitteena on mahdollistaa tutkimustietovarannon täysimittainen käyttöönotto ja toiminta sekä selkeyttää tutkimustoimijoille ja rekisteröidyille tutkimustietovarannon tietojen käsittelyperusteet.

Oikeusministeriö on ensimmäisellä lausuntokierroksella kiinnittänyt huomiota sääntelytarpeeseen, rekisterinpitoa koskevaan ratkaisuun, viranomaisten toimivaltuuksiin ja tehtäviin, tiedonluovutukseen sekä sääntelyn suhteeseen julkisen hallinnon tiedonhallinnasta säädettyyn lakiin. Jatkovalmistelussa oikeusministeriön lausunto on otettu henkilötietojen suojan näkökulmasta pääosin huomioon. Oikeusministeriö huomauttaa, että esitysluonnosta on lausuntoajankohdasta johtuen tarkasteltu ainoastaan henkilötietojen suojan näkökulmasta. Näin ollen esimerkiksi kysymyksiä ehdotuksen suhteesta julkisuuslakiin ei ole ollut mahdollista arvioida.

Rekisterinpitäjäys

Oikeusministeriö kiinnitti aiemmassa lausunnossaan huomiota ehdotettuun yhteisrekisterinpitäjyyteen. Esityksestä jäi vaikutelma, että kyse olisi tosiasiallisesti erillisistä rekistereistä, joista siirrettäisiin tai luovutettaisiin tietoja tutkimustietovarantoon. Oikeusministeriö katsoi, että rekisteröidyn kannalta olisi selkeämpää omaksua yhden rekisterinpitäjän malli, minkä lisäksi olisi mahdollista säätää muiden tietovarannon käyttäjien osalta tietojen luovuttamisesta tai tallentamisesta sekä tarvittaessa esimerkiksi huolellisuusvelvollisuudesta. Jatkovalmistelussa yhteisrekisterinpitäjyydestä on luovuttu. Ehdot-

Postiosoite
Postadress

Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress

Eteläesplanadi 10
00130 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon

0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi
Fax

09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet
E-post, internet

oikeusministerio@om.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

tettavan lain 8 §:n mukaan opetus- ja kulttuuriministeriö toimisi tutkimustietovarannon rekisterinpitäjänä. Lain 5 §:ssä säädettäisiin tutkimustoimijoiden oikeudesta luovuttaa tietoja tietovarantoon ja tätä koskevasta huolellisuusvelvollisuudesta. Oikeusministeriö pitää nyt ehdotettua rekisterinpitoon liittyvää ratkaisua tarkoituksenmukaisena.

Kansallinen liikkumavara ja oikeusperuste

Oikeusministeriö toteaa, että kansallisen liikkumavaran ala tulisi kuvata esityksessä säännöskohtaisesti ja keskittyä perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännön mukaisesti perus- ja ihmisoikeuksien kannalta merkitykselliseen sääntelyyn (ks. esim. PeVL 2/2018 vp, s. 4–5). Lainsäätäjän on osoitettava, mihin tietosuoja-asetuksen artiklaan henkilötietojen käsittelyä koskevat erityissäännökset perustuvat. Oikeusministeriöllä ei ole sinänsä huomauttamista esityksen sisältöön. Kansallisen liikkumavaran käytön osalta esityksen perusteluita olisi kuitenkin syytä täydentää siten, että esityksestä kävisi selkeästi ilmi, mihin tietosuoja-asetuksen artiklaan henkilötietojen käsittelyä koskevat erityissäännökset perustuvat sekä perustella näiden säännösten yleisen edun mukaisuus ja oikeasuhtaisuus.

Opetus- ja kulttuuriministeriön oikeus rekisterinpitäjänä käsitellä tutkimustietovarannossa säilytettäviä tietoja perustuisi tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan c alakohtaan eli rekisterinpitäjän lakisääteisen veloitteen noudattamiseen. Siltä osin kuin lain 3 §:n 3 momentin 6 kohdan mukaisia tietoja luovutettaisiin kolmansille osapuolille tai avoimen tietopalvelun kautta nähtäväksi, tälle tulisi olla tutkijan suostumus (ks. ehdotettavan lain 6 §:n 3 momentti ja 7 §:n 1 momentti). Tältä osin henkilötietojen käsittelyn peruste olisi tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan a alakohdan mukainen suostumus. Ehdotettavan lain 3 §:n 3 momentin 6 kohdan tiedoilla tarkoitettaisiin tutkijoiden omia tietoja, aktiviteettitietoja, meriittitietoja. Kuten esityksessä todetaan, tietosuoja-asetuksen suostumuksen määritelmään tai 7 artiklan mukaisiin edellytyksiin ei sisälly kansallista liikkumavaraa.

Oikeusministeriö toteaa, että silloin kun kyse on viranomaisesta, henkilötietojen käsittelyn tulisi lähtökohtaisesti perustua 6 artiklan 1 kohdan c tai e alakohtiin. Viranomainen ei voi lähtökohtaisesti käsitellä henkilötietoja suostumuksen perusteella. Perustuslakivaliokunta on katsonut perusoikeusrajoituksen kohteeksi joutuvan henkilön suostumuksella voivan sinänsä olla merkitystä valtiosääntöoikeudellisessa arvioinnissa, mutta pitänyt tällaista sääntelytapaa kuitenkin ongelmallisena ja korostanut suurta pidättyvyyttä suostumuksen käyttämisessä perusoikeuksiin puuttumisen oikeutusperusteena. Valiokunta on pitänyt oleellisena sitä, mitä voidaan pitää oikeudellisesti relevanttina suostumuksena tietyssä tilanteessa, ja edellyttänyt suostumuksenvaraisesti perusoikeussuojaan puuttuvalta lailta muun muassa tarkkuutta ja täsmällisyyttä, säännöksiä suostumuksen antamisen ja sen peruuttamisen tavasta, suostumuksen aitouden ja vapaaseen tahtoon perustuvuuden varmistamista sekä sääntelyn välttämättömyyttä (PeVL 19/2000 vp, s. 3/II, PeVL 27/1998 vp, s. 2/II sekä PeVL 19/2000

vp, s. 3/II). Vastaavasti tietosuoja-asetuksen johdantokappaleen 43 mukaan suostumuksen ei pitäisi olla pätevä oikeudellinen peruste henkilötietojen käsittelylle, jos rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välillä on selkeä epäsuhta. Johdantokappaleen mukaan, kun rekisterinpitäjänä on viranomainen, on epätodennäköistä, että suostumus on annettu vapaaehtoisesti kaikissa kyseiseen tilanteeseen liittyvissä olosuhteissa. Perustuslakivaliokunta on kuitenkin katsonut, että suostumusta voidaan käyttää henkilötietojen käsittelyperustetta täydentävänä suoja-toimena (PeVL 20/2020 vp, s. 6–8; ks. myös StVM 17/2020 vp, s. 3–4). Oikeusministeriöllä ei ole sinänsä huomauttamista valittuihin käsittelyperusteisiin. Esityksen perusteluissa olisi kuitenkin hyvä tarkemmin käsitellä ja perustella suostumuksen käyttöä käsittelyperusteena huomioiden erityisesti, mitä tietosuoja-asetuksessa säädetään ja mitä perustuslakivaliokunta on lausunut suostumuksesta.

Osastopäällikkö

Johanna Suurpää

Erityisasiantuntija

Amanda Mäkelä